ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie اِنسیقلوپدیا

ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ - ՏՆՕՐԷՆ

Դ. ԲՕԼԱՏ

Բ. ՇՐՋԱՆ | Թիւ 32 | 1898 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10

Ամեն տեղի համար Տարեկան կանխիկ **50** դահեկան, Վեցամսեայ **26** իսկ Եռամսեայ, **13** դահեկան: Օտար երկրաց համար տարեկան կանխիկ **15** Ֆրանք: Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան կը վերաբերի: Հատը **40** փարայ: Գաւառներէ բօսթի բուլ ալ կ'ընդունուի **100** ղրուշի տեղ **105** ղրուշ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այցելութիւն Գերմանիոյ Վեհ. Կայսեր և Կայսրուհոյն ի Կ. Պոլիս: — Գերմանիոյ Կայսերական Գերդաստանը. — ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ:
Դ. ԲՕԼԱՏ. — Հանրագիտակի բաժինը Հայ Տիկնոջ և Օրիորդին համար:
Դ. ԲՕԼԱՏ. — Մատենագիտական. — Պատասխան առ Տոքթ. Ն. Տաղաւարեան:
Դ. ԲՕԼԱՏ — Ճարտարարուեստական. — Թէ ինչպէս կերակրեղէնները տուփերու մէջ կը պահեն:
Մ. Կ. ՄԱԼԱՔԵԱՆ. — Մեղուաբուծական. — Չէզոք մեղուները:
Դ. ԲՕԼԱՏ — Գեռնախնձորի մշակութիւնը:
Տ. ՊՕՂԱՃԵԱՆ — Գիտական Խնդիրներ:
Թղթակցութիւնք, Ազդ. ևն:

Հատը 40 փարայ

ՏՊԱԳՐ. ԳՐԻԳՈՐ Պ. ԳԱՑՍԷՐԵԱՆ
Կ. Պոլիս, Պապ. Ալի Ճատտէսի, Թիւ 4

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԶՆԿԱ. — Յ. Տըմպրեան էֆ. — Ձեր համակրալիր գրութեան շնորհակալութիւն. ստացանք Բ. վճարքնիդ. յանձնած ենք ներփակ նամակը. Լառուսի հին անսիքլօբէտիին իր նորութիւնը կորսնցուցած է, նորը կը հըրատարակուի, որ մինչեւ (C) գիրը հասած է. եթէ դիւրութիւն ունիք, կրնաք ուղղակի բերել տալ, որ աժան ըլլայ:

ՊԱՆՏՐՄԱ. — Ա. Մորեան էֆ. — Ընդհուպ կը ղրկենք ընկալագրերը:

ԱԳ-ՀԻՍԱՐ. — Գ. Շահինեան էֆ. — Ձեր նամակին մէջ ներփակ Բ. վճարքնիդ ստացած ենք, շնորհակալութիւն. Ներկերու վրայ անպատճառ պիտի գրեմ, անհոգ եղիք. պատճառը թերթիս ծաւալին փոքրութիւնն է որ, մէկ քանի նիւթերու վրայ միանգամայն չենք կարող գրել. իսկ գիտական խնդիրներու լուծումները չի դնելնուս պատճառը, տպարանի փոփոխութիւնը եղած է, բայց ի մօտոյ պիտի սկսինք այդ լուծումներու օրինակներն ալ դնել:

ՈՒՐՖԱ. — Թորոս էֆ. Պօնճուքճեան. — Պալենց գրատան միջոցով ստացանք ձեր վեցամսեան, թերթերը կը ղրկենք:

ԳԱՐԹԱԼ. — Ե. Յ. Էթմէքճեան. — Իրաւունք ունիք, սխալմամբ թիւ 17 հանելուկի լուծողաց կարգին մէջ մոռցուած էր ձեր անունը:

ՊԱՐՏԻԶԱԿ. — Ս. Մակարեան էֆ. — Շնորհակալութիւն ձեր ազնիւ ջանքերուն:

ՌՈՏՈՍԹՕ. — Պ. Տատիգօղեան էֆ. — Նամակ ղրկած էինք ձեզ գործակալութեան համար, ինչ որ Մ. Կ. Մալաքեան էֆ. յանձնարարած էր մեզ, բայց ցարդ պատասխան չենք ստացած:

ՄԱԼԿԱՐԱ. — Վ. Մ. Զօլաքեան էֆ. — Քանիցս նամակ ղրկեցինք, անհամբեր ձեր պատասխանին կ'սպասենք. հաճեցէք այս տաղտուկէն ազատել զմեզ:

ԿԷԼԻՊՕԼՈՒ. — Յ. Վ. Տ. Յովսէփեան. Ստացանք նամակնիդ, շնորհակալութիւն ձեր ջանքերուն. մենք ձեր վրայ մեծ վստահութիւն ունինք. մեր գրածը ուրիշ բան չէր, բայց եթէ հասկնալու համար թէ, արդեօք հաւկիթներու պահպանման մասին մեր ցոյց տուած միջոցէն գոհ մնացա՞ծ էիք. ահաւասիկ ձեր հարցման պատասխան. կրնաք մարած կիր ալ գործածել, բայց չի մարածը նախապատիւ է. միայն թէ, հաւկիթները խաշելէ առաջ պէտք է անգամ մը լուալ, ինչպէս և արտածութեան ժամանակ երբ կրաջուրէն դուրս հանէք, լուացէք, չորցուցէք և այնպէս յարդին մէջ զետեղեցէք: Թղթատարի խնդիրը կը կարգադրուի:

ԿԷԼԻՊՕԼՈՒ. — Գ. Վ. — Հաճեցէք ուղղակի Յ. Բ.ի գրել. խօսած եմ իրեն հետ պէտք եղածը, կրնայ նպաստաւոր ըլլալ:

ՍԵԲԱՍՏԻԱ. — Յ. Գարակէօզեան էֆ. — Գրութիւննիդ ստացած ենք. պակասները կը ղրկուին. «Հանրագիտակ»ի Ա. շրջանի մէջ հրատարակուած թիւերուն գինը 60 դահեկան է, եթէ կուզէք, հաճեցէք իմացնել, անմիջապէս կը ղրկուի:

ԱՏԱ-ԲԱԶԱՐ. — Կ. Ս. — Քարթ-Բօսթալնիդ ստացած ենք, բայց մատիտով գրուած ըլլալուն դժբաղդաբար անընթեռնելի դարձած է, հաճեցէք հարցումնիդ կրկնել:

ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

ԺԸ.

Հաստուածակողմի մը ծաւալն է 80 խորանարդ մէթր, եթէ խարիսխը 9 քառակուսի մէթր աւելցնելով բարձրութիւնը 1 մէթր պակսեցնենք՝ ծաւալը 20 խորանարդ մէթր կ'աւելնայ. ո՞րչափ է խարիսխը և բարձրութիւնը:

* * *

ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ

ԺԳ. Խնդիրն՝ որով տպածոյի մը մէթրին գինը հասկնալ կ'ուզուէր.

Լուծեր են.

Պյք. Երուանդ Մ. Տէօյիւճեան աշակերտ Վիէննական Մխիթարեան վարժարանի ի Բանկալթի. — Պետրոս Ս. Աբիկեան աշակերտ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ուսումնարանի յԱզաճամի. — Արշակ Պախթիարեան աշակերտ նոյն Ուսումնարանի. — Յովհաննէս Մ. Մանուէլեան, աշակերտ Սէն-Պէնուա վարժարանի. — Գ. Շահինեան, Ագ-Հիսար. — Ա. Մ. Կէնճեան, Ատաբազար. — Յովսէփ Թ. Ապատեան. — Օննիկ Համամճեան. — Թ. Մանասեան. — Յովհաննէս Անդրէասեան, Սեբաստիա, լուծում չունի՝ միայն պատասխան գրել տուեր է ուրիշին:

Պատասխան. 96 փարա է տպածոյին մէթրը, որոյ լուծումը յաջորդ թուով կը ներկայենք յարգոյ բաժանորդաց փափաքին համաձայն:

Տեղերնուս անձկութեան պատճառաւ, Հանելուկ և Լուծմունք յառաջիկայ թերթով պիտի հրատարակենք:

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Գրական եւ Գիտական

Encyclopédie مجموعهٔ علوم

ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ - ՏՆՕՐԷՆ

Դ. ՐՈԼԱՏ

Բ. ՇՐՋԱՆ | ԹԻՒ 32 | 1898 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10

آلمانیا ایمپراطوری حشمتلو ویلهلم حضرتلری
Wilhelm II.
Seine majestaet der Deutsche Kaiser
ՕԳՈՍՏ. ՎԻԼՀԵԼՄ Բ.
Կայսր Գերմանիոյ

آلمانیا ایمپراطورچه‌سی حشمتلو آوغوستا ویقتوریا حضرتلری
Augusta Victoria
Ihre majestaet die Deutsche Kaiserin
ՕԳՈՍՏ. ԱԻԿՈՒՍԹԱ-ՎԻԿՏՈՐԻԱ
Կայսրուհի Գերմանիոյ

حشمتلو ایمپراطور حضرتلری ایله عائلهٔ کرامی
Die Kaiserliche Familie
Գերմանիոյ Կայսր. Գերդաստանը

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ
ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԵՀ. ԿԱՅՍԵՐ
ԵՒ
ԿԱՅՍՐՈՒՀՈՅՆ
Ի Կ. ՊՈԼԻՍ

Օսմանեան Հզօր Պետութեան գեղաշուք Ոստանն՝ Կ. Պոլիս, յիշատակութեան արժանի Օգոստափառ այցելութիւն մը կ'ընդունի այս Երեքշաբթի (6 Հոկտ.), որ ամբողջ քաղաքը խրախճանաց և փառաւոր արարողութեանց համադիտավայր մը կը դարձնէ:

Արշալոյսին հետ, համայն քաղաքացիք մեծ ոգեւորութեան մէջ, ակնդէտ իրենց Օգոստափառ Այցելուներն ողջունելու կ'սպասեն, Վոսփորէն մինչեւ Մարմարա:

Առաւօտը շատ գեղեցիկ էր, գարունէն մոռցուած և յանկարծ երեւան ելած օրուան մը պէս. երկինքը պարզ, օդը հանդարտ էր. կուսական քօղի մը պէս թեթեւ մշուշ մը կուգար գեղազարդել Վոսփորի ափերը, բնութեան մէկ շնորհն էր, որ կը ցօղցղէր և կը տարածուէր վեհաշուք Ոստանին վրայ:

Գերման դեսպանատան Լօրէլէյ պահականաւն, և Գերման գաղթականութեան վարձած Ռումանական Ռէկէլ Բաւօլ Ա. շոգենաւը. Վեսթան, ինչպէս և Աւստրիական Լոյտ ընկերութեան Պօհէմիա անուն մեծ շոգենաւն, և Շիրքէթի զոյգ մը շոգենաւերն, կանուխէն մեկնեցան դէպ ի Մարմարա, Օգոստափառ Այցելուներն դիմաւորելու համար:

Երեք սպիտակաթոյր մարտանաւեր,

آلمانیا خارجیه ناظری موسیو بولوجنابلری
Մ. ՏԸ ՊԻՒԼՕՎ
Գերմանիոյ արտաքին Գործոց Նախարար

որոց կը հետեւէին ուրիշ կարգ մը նաւեր, հոսանքը ճեղքելով, դէպ ի Վոսփոր կը յառաջանային վերջապէս։ Ժամը երեք ուկէսին շքեղապանծ տեսարան մը կը պարզուէր Վոսփորի վրայ։ Գերման Կայսրութեան «Հօհէնձոլլըրն» գեղազարդ զբօսանաւն առջեւէն, որու կը հետեւէին «Հելա» եւ «Հերթա» Գերման յածանաւերն, կը կազմէին Գերման այցելու տորմիղն։ Յետոյ կուգային Օսմ. Կայս. «Իզզէտտին» եւ «Սուլթանիյէ» զբօսանաւերը, «Ասարը Թէվֆիգ» եւ «Իճլալիէ» Օսմ. մարտանաւերը, ընդ որս եւ Թորփիլանաւեր, որոց ներկայութիւնը պատկառելի երեւոյթ մը կ'ընծայէր այս հմայիչ տեսարանին։ Ասոնց կը հետեւէին Գերման դեսպանատան պահականաւը, Գերման գաղթականութեան վարձած շոգենաւները, զբօսաշրջիկներու շոգենաւեր եւ կարգ մը փոխադրանաւեր, որոնք այցելու նաւատորմիղին ճամբան հանդիպելու բաղդն ունենալով, հետեւած էին անոր։

Թօփհանէի առջեւ կեցող Օսմ. Պահակ շոգենաւը թնդանօթի հարուածներով ողջունեց Գերման Տորմիղն, որ հարսի մը պէս դանդաղ այլ վեհաշուք ընթացքով կը յառաջանար դէպ ի Տոլմա-Պաղչէ, ուր կանգ առաւ։ Առաջին անգամ Հօհէնձոլլըրն կը կառանէ մէջտեղի խարսխանիշին, Հերթա Պէշիքթաշի կողմը, իսկ Հելա Գապաթաշի կողմը։

Հազիւ թէ զբօսանաւն կը խարսխէր, Վիլհէլմ Կայսրն հրաման արձակեց, որ Օսմ. դրօշն պարզեն մեծ կայմին վրայ. մինչեւ այն ատեն տակաւին Գերման ծովակալի համազգեստն կը կրէր Ն. Վեհափառութիւնը, ուրկէ անմիջապէս վերջ, ներս քաշուելով, իր Լէյպկառտ հեծելազունդի վայելչազարդ համազգեստն

خارجيه وصحيه ناظرى دولتلو توفيق پاشا حضرتلرى
Seine Excellenz, Tewfik Pacha,
Minister des Auessern
ԲԱՐՁՐ. ԹԷՎՖԻԳ ՓԱՇԱ

Արտաքին Գործոց Նախարար

հագնելով, Կայսրուհոյն հետ նաւակա-կամուրջին վրայ կ'ելնէ։

Նոյն միջոցին, առաջնորդութեամբ Մեծ-Եպարքոս Խալիլ Րիֆաթ փաշայի, Կայսերական հրաւիրակներն՝ Ծովային Նախարար Հասան փաշա և Խարիճիէի Արարողապետ Իպրահիմ պէյ, Հօհէնձոլլըրն գացին, և յանուն Վեհ. Սուլթանի, բարի գալուստ մաղթեցին Վիլհելմ Բ.ի և Աւկուսթա Վիքթորիա Կայսրուհոյն, և հրաւիրեցին ի Կայս. Պալատ։

Հօհէնձոլլըրէն մեծ մակոյկ մը ծովը կ'իջեցունեն, որ կը մօտենայ սանդուխին, և Կայսրը, իր թեւն առած Աւկուսթա Կայսրուհին, կ'իջնեն և կը բազմին մակոյկին մէջ, զոր կը ղեկավարէր ծովային Գերման տեղակալ մը։

Մակոյկը բացուած պահուն, զբօսանաւէն թնդանօթ մ'արձակուեցաւ, որու յաջորդեցին նաւաստիներու կողմէ Հուրրաներու մեծագոռ աղաղակներ։ Իսկ Գերման գաղութին յատուկ շոգենաւին և Օսմ. շոգենաւերու մէջէն նուագարանները Բրուսիոյ արքայական տան երգն հնչեցուցին։

Հօհէնձոլլըրնի վրայէն Կայսերական դրօշը վար կ'առնուի, և ի տես այս նշանին, Հերթա և Հելլա կ'ողջունեն թընթանօթներով, երբ Գերման Կայսրն ոտք կը կոխէ Օսմ. հողին վրայ. որոց անմիջապէս կը պատասխանեն Օսմ. թնդանօթները, Օսմ. Պահականուէն և Տօլմա-Պաղչէի հրապարակի հրետանիէն։

Այդ միջոցին, Վեհ. Սուլթանն պեր-

شورای دولت رئیسی دولتلو سعید پاشا حضرتلری
Seine Excellenz, Saïd Pacha, President des Staatsrath
ԲԱՐՁՐ. ՍԱԻՏ ՓԱՇԱ
Նախագահ Պետական Խորհուրդին

ճաշուք համազգեստով ծիրանեկիր, շըրջապատուած զինուորական և քաղաքային աւագանեաց յայժ փայլուն խմբով մը, կը յառաջանար դէպ ի Տօլմա-Պաղչէի քարափին։

Երբ մակոյկը քարափին մօտեցաւ, Վեհ. Սուլթանը ձեռքը երկարեց Աւկուսթա Կայսրուհւոյն. յետոյ Վիլհելմ Կայսրն դուրս ելլելով, գոհունակութեան արտայայտիչ ողջունումով մը, երկու Ծիրանեկիր Վեհապետներ զիրար ողջագուրեցին։

Վեհ. Սուլթանն իր թեւն նուիրելով Աւկուսթա Կայսրուհւոյն, և միւս կողմը ունենալով Վիլհելմ Կայսրն, շրջապատուած Արքայական Աւագանիէն դէպ ի Պալատ յառաջացան, ուր ընդունելութեան մեծ սրահին մէջ կայսերական մեծարանքներով հիւրասիրուեցան։ Պահ մը հանգչելէ վերջ, Արքունի փառաւոր կառքերով և հետեւորդներու շքեղ խմբով մը Ըլտըզի պալատն մեկնեցան։

Առաջին կառքին մէջ բազմած էր, Վեհ. Սուլթանն, իր աջն ունենալով Աւկուսթա Կայսրուհին, իսկ դիմացը, Արարողապետ Բարձր. Մունիր փաշա։

Երկրորդ կառքին մէջ բազմած էր Վիլհելմ Կայսրն, իր դիմացն ունենալով Բարձր. Մեծ-Եպարքոսն և Մարաջախտ Ֆուատ փաշա։

Իսկ երրորդին մէջ կը գտնուէին Գերմանիոյ արտաքին գործոց Նախարար Մ.

شورای دولت‌ملكيه دائره‌سی اعضای كرامندن دولتلو طرخان
پاشا حضرتلری

Seine Excellenz, Turchan Pacha, Staatsrath

ԲԱՐՁՐ. ԹԻՒՐԽԱՆ ՓԱՇԱ.

Անդամ Պետ. Խորհրդոյ Քաղաքային բաժնի

տը Պիւլօվ և պատերազմական նախարար մարաջախտը։

Հեծելազօրքեր կը գտնուէին Արքունի կառքերուն, և Տոլմա-Պաղչէէն մինչև Եըլտըզի Պալատն գունդագունդ զօրքեր, մեծ պողոտային երկու կողմէն պատուարներ կը կազմէին։

Կայսերական Այցելու ամէն առաջնորդուեցաւ յատկապէս պատրաստուած հոյակապ Քէօշկին մէջ, որ կահաւորուած էր, Հէրէքէի կայսերական գործարանի թանկագին կերպասներով պատրաստուած կարպետներով։

Վեհ. Սուլթանն իր առաջին այցելութիւնը նուիրեց այդ Քէօշկին մէջ, ուրկէ վերջը Կայսրն և Կայսրուհին առանձին մնացին հանգստանալու համար։

* * *

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԸ

Վիքթօռ-Ալպէռ-Ֆրէտէրիք-ԿԻՅՕՄ Բ. Կայսր Գերմանիոյ, Թագաւոր Պրուսիոյ, Պըրանտըպուրկի Մարկրավ (Սահմանակալ). Նիւրէնպէրկի Պիւրկրավ (Քաղաքակալ կոմս), կոմս Հոհէնձոլլըրնի, Առաջին դուքս և Վեհապետ Կլացի կոմսութեան, Սիլէզիայի, Մեծդուքս Պա-Ռէնի և Բօզէնի, դուքս Սաքսոնիոյ, Վեստֆալիայի, Բօմէրանիի, Անհալթի, Լիւնէպուրկի, Հոլշթայնի, ևայլն, ևայլն։

Ծնած է Պէռլին, 1859 յունվար 27ին, (որդի Ֆրէտէրիք Գ. Կայսեր, որ թագաւորած է իրմէ առաջ, և մեռած՝ 1888 յունիս 15ին):

Գերմանիոյ զօրաբանակին ընդհ. զօրավար, Գերմանիոյ ծովային զօրութեան ընդհ. ծովակալ, զօրապետ՝ հետեւակազօր Ա. զօրագունդի, ևայլն, ևայլն Մեծն Բրիտանիոյ ծովային զօրութեան Պատուոյ Ծովակալ, Շուէտական Տորմիղին ծովակալ, ևայլն, ևայլն, տէր և ինքնակալ Սև-Արծիւի ասպետանին, պաշտպան Սէն-Ժան ասպետանի, ևայլն։

برلین سفیرکبیری سعادتلو توفیق پاشا حضرتلری

Seine Excellenz, Tewfik Pacha, der türkische Botschafter in Berlin

ԲԱՐՁՐ. ԹԷՎՖԻԳ ՓԱՇԱ

Պէրլինի Օսմ. Դեսպան

Ամուսնացած է Պէրլինի մէջ 1881 փետրուար 27ին, ընդ ԱԻԿՈՒՍԹԱ-ՎԻԳԹՕՐԻԱ, Շլէզվիկ-Հոլշթայնի իշխանուհոյն, որ ծնած է 1858 հոկտեմբեր 22ին։

Կայսերազունք.

Ա. — Ն. Կայսերական և թագաւորական Բարձրութիւն Դահաժառանգ իշխան Ֆռէտէրիք-Կիյոմ, ծնած՝ 1882 մայիս 6ին, տեղակալ՝ հետեւակազօր Պահակագունդի Ա. գօրագունդին։

Ն. Թագաւորական Վսեմափայլութիւն իշխան Կիյոմ-Էյդէլ-Ֆռէտէրիք, ծնած՝ 1883 յուլիս 7ին, տեղակալ՝ հետեւակազօրայ առաջին պահակագունդին։

Գ. — Ն. Թագ. Վսեմափայլութիւն իշխան Առալդ, ծնած՝ 1884 յուլիս 14ին, տեղակալ՝ հետեւակազօրայ առաջին պահակագունդի, ծովային դեր-տեղակալ։

Դ. — Ն. Թագ. Վսեմափայլութիւն իշխան Օկիւսդ-Կիյոմ, ծնած՝ 1887 յունվար 26ին։

Ե. — Ն. Թագ. Վսեմափայլութիւն իշխան Օսկառ, ծնած՝ 1888 յուլիս 27ին։

Զ. — Ն. Թագ. Վսեմափայլութիւն իշխան Եոակիմ, ծնած՝ 1890 դեկտ. 17ին։

Է. — Ն. Թագ, Վսեմափայլութիւն, իշխանուհի Վիգթորիա-Լուիզ, ծնած՝ 1892 սեպտ. 13ին։

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ ԲԱԺԻՆԸ ՀԱՅ ՏԱՆՏԻԿՆՈՋ ՀԱՄԱՐ

«Հանրագիտակ»ի պարունակութեանց շարքին մէջ գտնուած Առանին Ցնտեսութեան ճիւղին վրայ, Ձեռագիտութեան, Վայելչապարդութեան և կանայի Ձեռարուեստներու ճոխ մասնաճիւղ մ'եւս կ'աւելցնենք, մասնաւորապէս Հայ տիկնոջ և Օրիորդին, ինչպէս և կանայի ձեռարուեստներով լրենց տարուստը ճարողներու, ա՛լ աւելի շահեկան և օգտակար ընելու համար կը Հայացնենք, արտօնատիրոջ հետ համաձայնելով, ուշխարհիս մէջ ամենէն աւելի տարածուած «Լա Սէկոն» անուն կանանց պատկերազարդ թերթը, որ 13 տարբեր լեզուներով մէկ միլիոն օրինակէ աւելի կը հրատարակուի։ Այս կերպով ահա՛, Հայ ընտանիքներու տրամադրութեան տակ դրած պիտի ըլլանք «Հանրագիտակ»ի միջոցով, այդ թերթի ամբողջ պարունակութիւնը. ոա տարբերութեամբ որ, պատկերներու քովի բացատրութիւնները հայերէն պարզ և դիւրահասկանալի լեզուով պիտի ըլլան. և Լա Սէկոն Պոլիս հասնելէն 8—10 օր առաջ մենք

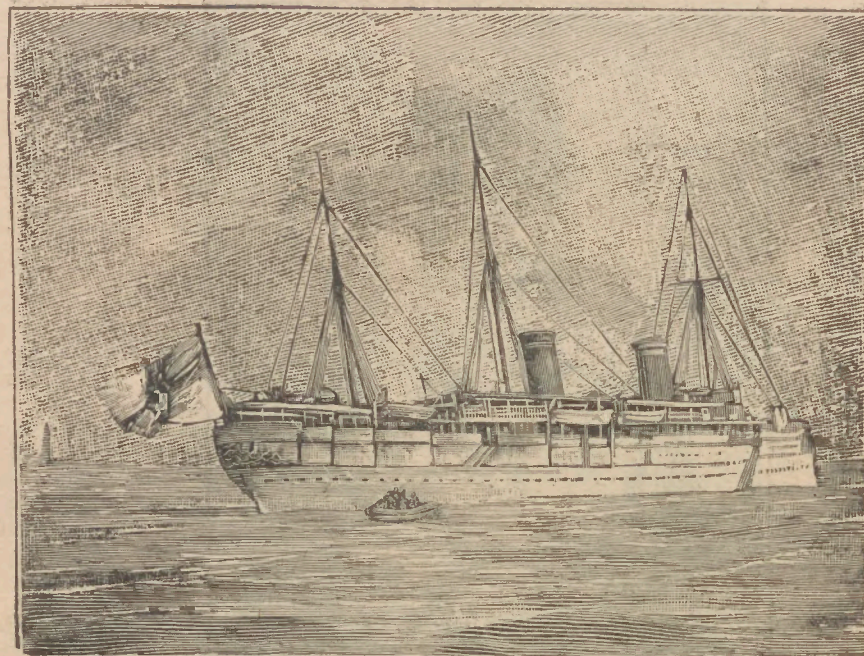

« هوهنزولرن » واپوری
der Kaiserlich Yacht « Hohenzollern »
Հոհէնձոլլըրն Զբօսանաւ

արդէն հրատարակած և մեր բաժանորդներուն յանձնած պիտի ըլլանք. և արհեստական տեսակէտով կատարելութիւնը ապահոված ըլլալու համար, «Հանրագիտակ»ի այս նոր մասնաճիւղը կը յանձնենք, իր գործերով Հանրածանօթ արուեստագէտ Մ. Գալէնտէր էֆէնտիի։

* * *

Փափաքողք պէտք է դիմեն առ Ղ. Բոլատ, Տնօրէն-Խմբագրապետ «Հանրագիտակ»ի. — Եսկի-Զապթիյէ, թիւ 19։

* * *

Թէ ի՛նչ պայմաններով, «Հանրագիտակ»ի մէջ պիտի աւելցնենք այս կանանց Բաժինը. ահաւասիկ.

Որովհետեւ այսպիսի ձեռնարկ մը մեծամեծ ծախքերու կը կարօտի, և մեր արդի բաժանորդաց թիւն ալ հեռի է այդ ծախքերը գոցելէ, պիտի պարտաւորինք նոր բաժանորդագրութիւն մը բանալ, ապահով կերպով ճամբայ ելլելու համար։ 500 նոր բաժանորդներու պէտքն ունինք թէեւ, բայց եթէ առայժմ 300 նոր բաժանորդներ ունենանք, իսկոյն պիտի ձեռնարկենք այս նոր ճիւղին։

Ահաւասիկ բաժանորդագրութեան պայմանները։

«Հանրագիտակ»ի այժմու տարեգինին վրայ միմիայն 30 ղրուշի պզտիկ յաւելում մը պիտի ընենք. որ ըսել է 80 ղրուշի փոխարէն պիտի առնեն մեր բաժանորդները, թէ «Հանրագիտակ»ի հիմակուան պարունակութիւնը, և թէ Լա Սէզօնի Վայելչազարդութեան Հայերէն թերթը։

Արտասահմանի համար տարեգինը պիտի ըլլայ 20 ֆրանք։

Միմիայն Վայելչազարդութեան բաժինը ուզողներուն, տարեկան 60 ղրուշ Պոլսոյ և Գաւառներու համար. իսկ արտասահմանի համար 16 ֆրանք։

Մեր արդի բաժանորդներէն անոնք որ կը փափաքին Վայելչազարդութեան այս նոր բաժինն ալ ստանալ, պէտք է տարբերութիւնը վճարեն։

Վերոյիշեալ պայմաններէն դուրս, տարեկան 30 ղրուշի յաւելումով մ'ալ պիտի տանք մեր բաժանորդներուն 36 մեծադիր և գունաւոր սքանչելի կերպով նկարուած պատկերներ, որոնք պիտի ներկայացնեն կանանց, օրիորդներու, մանուկներու և պատանիներու նորաձեւ հագուստներ, գլխարկներ, եւայլն։

Իսկ ամիսը անգամ մը թերթիս մէջ պիտի տրուի խրանազգեստի, շրջազգեստի, վերարկուի, մեկնոցակներու, ճերմակեղէններու, եւայլն տիպարներու այլազան օրինակներ, զորս բնական մեծութեան վերածելու համար, չափական և համեմատական դրութեամբ բացատրութիւններ պիտի տրուին։ Անոնք որ հետեւած են ցարդ Լա Սէզօնի «յաւելուածին» մէջ պարունակուած տիպարներու ընդօրինակութեան, գիտեն թէ որքան դժուար է զայնս ոեւէ անձի մը իսկական չափերուն վերածել, այս կէտն է որ Գալէնտէր էֆ. վերը յիշուած իր դրութիւններով ամենուն դիւրահասկնալի պիտի դարձնէ։

Եւ երբ մեր այս նոր ձեռնարկին մէջ պէտք եղած քաջալերութիւնը գտնենք, և նոր բա-

ծանրոցաց թիւն 500ը անցնի, այն ատեն ալ «Հանրագիտակ»ի ներկայ ծաւալը կիսով չափ մեծցնելով, ընդարձակ տեղ մը պիտի տանք գրական ճիւղին, հրահանգիչ մանրավէպներու, բանաստեղծական գրութեանց, զբօսեցուցիչ ժամանցներու, եւայլն, եւայլն։

Բաժանորդագրութիւնը այժմէն բացուած ըլլալով, հրաւէր կը կարդանք բոլոր Պոլսաբնակ եւ Գաւառաբնակ Հայ ընտանեաց։ Անոնք որ կը փափաքին բաժանորդ արձանագրուիլ, թող հաճին միայն թերթիս կողքին վրայ գտնուած հաւանութեան գիրը ստորագրել եւ մեզ ղրկել, կամ եթէ կուզեն զատ նամակաւ։ Եւ երբ նոր բաժանորդաց թիւը 300ը լրանայ, այն ատեն բաժնեգնոյ գանձումը պիտի սկսին, եւ իսկոյն թերթը պիտի հրատարակենք (*)։

Դ. ԲՈԼԱՏ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՏԱԿԱՆ

ԴԻՏԱԿԱՆ ՈՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԷԿ ՔԱՆԻ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՌ ՏՕՔԹ. Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

Խոստացած էի թէեւ Յարգելի բարեկամիս Տքթ. Տաղաւարեանի Աստղաբանութեան մասին կատարած ուսումնասիրութիւնս շարունակել, բայց իր տուած պատասխաններուն մէջ կրկնակի եւ անհերքելի սխալներ գտնելուն, պարտք համարեցի նախ զանոնք ուղղել, եւ ապա շարունակել։

Հետեւելով միշտ գիտնականներու խորհուրդին եւ լեզուաբանական օրինաց, երբ նոր բառ մը շինել պէտք ըլլայ, ենթակային ոեւէ մէկ տարբերացուցիչ յատկութեան վրայ հիմնելու է զայն, որպէս զի տրամաբանական ըլլայ։ Ահա այս պատճառաւ առաջարկած էի cubitusին հայերէն «արմնակ» ըսել, ինչ որ «կուրօրէն» չպիտի նկատէր Յարգելի Տօքթորը, եթէ տուած բացատրութիւնս պաղարիւնով կարդացած ըլլար։

Մասներու ոսկորներու մասին գրածներս, մեր լեզուի հիմը կազմող Հայկազն. Բառարանէն քաղած ըլլալս արդէն նոյն յօդուածիս մէջ բացարձակօրէն գրած եմ. եւ Յարգոյ Տօքթորը թերեւս չափազանց յաւելումով մը սխալ առած ըլլալու է, եւ յիշած կարգ մը բառարաններուն մէջ ալ. վասն զի՝ անոնց հեղինակները քաջ հայագէտ ըլլալով, «կոճ» բառին նշանակութիւնը աղէկ գիտեն։

Խաչակ բառին համար ինչ որ ըսած եմ նախորդ յօդուածով (*), ընթերցողները կըրնան բաղդատել Յարգոյ Տօքթորին տուած բացատրութեան հետ, եւ եզրակացնել թէ որը՛ կուրօրէն որդեգրուած է, եւ որը՛ տրամաբանօրէն շինուած, յարմար եւ արտայայտիչ է։ Բայց անցողակի չի մոռնանք ըսելու թէ, գրաբարի մէջ «որունք» բառի սեռական հոլովը «որունից» կամ «որուանց» կ'ըլլայ, եւ ոչ թէ «որուան», ինչպէս կը կարծէ Տօքթ. Տաղաւարեան. որովհետեւ որունք բառը անեզական է։

Ընչափող բառը համանիշն է խաչափողի (տես Հայկազն. Բառարան). մեր առարկութիւնը արդէն ոչ թէ ընչափող՝ այլ «հողազ» բառին վրայ էր. բաղդատեցէք։ Կոկորդը pharynx) ոչ թէ խաչակի ետեւը կը գտնուի ըսած եմ, այլ հողազի՝ որ խաչակէն վեր է։ Կը ցաւիմ որ, Տօքթ. Տաղաւարեան անուշադրութեամբ կարդացած է յօդուածիս այդ մասն ալ, եւ փոխանակ իմ հարցումներուս ուղղակի պատասխանելու, ոլորապտոյտ ճամբաներով կարծեր է սխալ մը գտնել հոն։

Կոկորդ բառի անորոշ ըլլալն՝ Հայկազն. Բառարանը կը հաստատէ. եւ քանի որ իր տըւած բացայայտ սահմաններով զայն pharynx բառին համապատասխան կը գտնենք, ալ ինչ հարկ կայ տարին անդին իյնալ, եւ նոր բառ շինել, եւ նեղը մնացած ատեններդ ալ կրկին եւ կրկին անգամներ անոր դիմել (երես 32.... Կլլում կոչուանենք սննդոց բերնէն մինչեւ ցորկորն հասնիլն. կլման պահուն՝ քթի «կոկորդի» հետ ունեցած հաղորդակցութեան անցքն...։ Սննդական գնտակին որ լեզուի մղմամբ «կոկորդն» հասած էր...). նոյնպէս (երես 468)ի մէջ, եւայլն։ Ո՛րն է եւ ո՛ւր է հիմա ըստ ձեզ կոկորդ։ Հակասական չէ՞ք գտներ։

Նոյնը կը կրկնեմ նաեւ որկոր բառին համար. վասն զի՝ Հայկազն. Բառարանը զայն նուիրագործած է, եւ դո՛ւք, իրաւունք չու-

---

(*) Հաճեցէք կարդալ թերթիս կողքին 3րդ երեսի պարունակութիւնը։

(*) Տե՛ս Բիւզանդիոն, Թիւ 587։

նիք Սիրելի Տոքդոռս, լեզուին հիմերը խախտելու ձեր բանասիրական սկզբունքներով։ Մեր լեզուի թանկագին գանձը եղող այդ Բառարանը յօրինող Հայրերը, բազմահմուտ, բազմալեզուագէտ, լուրջ և խոհուն անձնաւորութիւններ էին. և մեզմէ շատ աղէկ մը տուած գուած էին թէ՝ ո՛րն է որկորդ, և որն է ստամոքսը։ Այս մասին ձեր տուած օրինակներով արդէն ծայրայեղ հակասութեանց մէջ կ'իյնաք, Սիրելի բարեկամս. որովհետեւ ժողովրդական ասութեանց մէջ անգամ «պօղպաւէր, պօղպաղ թօքլուղընա», եւայն, եւայլն բառերը կը գործածեն, փոխանակ «ստամոքսաւէր» կամ «միսէ...աւէր, «միսէ թօքլուղընա» բառերուն։ Հետեւաբար, ձեր ներկայացուցած բառերն, այդ տեսութեան ապացոյցները չեն կրնար ըլլալ։

«Ֆիլէթօ» բառին՝ գաւառացիք «թընթզուկ» կ'ըսեն շատ տեղեր, որ ձեր հաստատել ջանացած «ան ուշբերդ» բառէն աւելի սրբամաքրանօրէն ինուած է. ինչո՞ւ գիտէ՞ք. որովհետեւ այդ միսը իր կակղութիւնով «դոնդող»ի նմանութիւն ունի. այս բառն ալ լրջօրէն բաղդատեցէք «դողդոջել, դողդող», եւայլն բառերուն հետ։ Բաղդատեցէք նոյնպէս Մալաթիոյ գաւառաբարբառին հետ, ուր կը կոչեն «դանդաղ» միս։

Գանք ձեր հնարած «երկոտասանամատնեայ».... բառին, որու համար բառական թարգմանութիւն մ'է կ'ըսէք. բայց իբր բառական թարգմանութիւն սխալ ըլլալը արդէն նախորդ յօդուածով ապացուցած եմ. երկրորդ՝ Սիրելի Տոքդոռս, ինչո՞ւ այդչափ կը բորբոքիք, և առանց լրջօրէն մտածելու, մէկէն ի մէկ հրապարակաւ անտեղի վարմանց մէջ կը գտնուիք, ձեր 25 տարուան դասընկերոջ և ճշմարիտ բարեկամին դէմ։ Կ'ըսէք թէ, մարդիկ «խախտոց» չունին։ Իրօք ալ այնպէս պէտք է ըլլալ. բայց դո՛ւք խորհուրդ տուած չէի՞ք ինձի որ, գործածելիք բառերս «խնամք» ընտրեմ։ Արդ՝ մտածելով որ, այսպիսի խորհուրդ տուողմէկը հարկաւ ընտրանօք կը գործածէ իր բառերն, պարզապէս ձեր օրինակին հետեւեցայ (երես 32... Բառատարրեան մարմիններն՝ «խախտոյային» դեղէից «խախտոյտ» կամ մակարդ անուանեալ մի մարմնոյ միջոցաւ՝ մարսելի վիճակի կը վերածուին...). և այս բառը գործածած էք մէկ քանի անգամներ։ Հիմա ես ալ երկրայութեան մէջ մնացի թէ՝ արդեօք մարդիկ խախտոց ունի՞ն թէ ո՛չ. և թէ այդ գործողութիւնը ո՞ւր, և ստամոքսին ո՛ր մասին մէջ կը կատարուի։

Ձեր յօդուածով «ման» և «սեր» բառերու մասին տուած սահմաններդ շատ կը տարբերի Առողջապահութեան մէջ գրածներդ. և ինչ որ ալ ըլլայ, մէկին հուժ՝ միւսին եփած սեր կ'ըսեն. և «ման» բոլորովին տարբեր նշանակութիւն ունի ըստ Հայկազն. Բառարանի։ Կարագներու մասին ձեր գրածներուն թէեւ օգտաչատ «Բիւզանդիոն»ի Յարգելի Խմբագրատեսը պէտք եղած պատասխանը տուած է, բայց կը ներէ անշուշտ որ, գիտական և արհեստական տեսակէտով ալ մենք պատասխանենք հոս։

Մածունէն պատրաստուած կարագը, սերէն պատրաստուածէն աղէկ չըլլալը հաստատելու համար, իմ անձնական փորձառութիւններս պահ մը մէկ կողմ դնելով, կը յանձնարարեմ ձեզ իսկայն ուսումնասիրել, ի միջի այլոց, Բեռնիէսէօ Բուռիսի Լա Լէթըռի անուն գիրքը(*)։ Մածունէն պատրաստուած կարագը նախ թթու կ'ըլլայ, յետոյ ծթգելով կը կծունայ, և շատ պանրիտ և չիճռէկ կը պարունակէ իր մէջը, և երբ տաքցնելով հալեցնէք, այն տակեն բոլոր այդ օտար նիւթերը փըրփուրի ձեւով երեսը ելլելով, կարագէն կը զատուին, և այս վերջինն ալ «անարատ» կը մնայ։ Այս պատճառաւ ահա, արդար իւղ կը կոչեն զայն, բայց ո՛չ թէ ազատ։ Այս բացատրութիւնն ալ տրամաբանօրէն չէք գտներ։

Իսկ մաքիներու (ըստ ձեզ ոչխարայ)(**)

(*) Այս պարբերութիւնը՝ պատասխան է նաեւ Մելքոն էֆ ի ձախող փաստաբանութեան (Տես Հէփաեէի Շարդիկ, թիւ 4030)։ Բայց մենք կը կարծենք թէ։ այսչափ տարիներէ ի վեր, Մելքոն էֆ. զէթ գործնական փորձառութիւններով սորված ըլլալու էր այս ճշմարտութիւնը։ Եւ ի՞նչ հարկ, Սիրելի Մելքոն էֆ. Տոքդ. Տաղաւարեանի դատը պաշտպանելու համար, ժողովուրդին սխալ վարդապետութիւններ ընել։ Հրապարակագիր (?) մը պէտք է լուրջ և ուղղամիտ ըլլայ։

(**) Բազմահմուտ դասընկերս ուրո՞ւ երկրին մէջ ոչխարը կաթ կուտայ։ Մինդավայրի՛դ Զմշկածակ, կը յիշէք, բայց դպրոցական դասերնի՞ղ...։ Բայց տեսնենք, գո՛ւք երբ սորվեցաք Մելքոն էֆ. շահաբրամէն (ֆուրէնֆէլ) իւղ հանել և ուտել, որ ձեր երկրագործի փկայականով կ'ելլէք ձախողդատի մը ձախաւէր փաստաբանը կը կանգնիք, բազարձակ վճիռ տալով թէ,

կարագը կովերու կարագէն «գերընտիր» չըլլալը հաստատելու համար, կրկին կը յանձնարարեմ ձեզ և Մելքոն էֆ.ի ուսումնասիրել կաթնարանութեան վրայ գրուած բոլոր գրքերը՝ առանց բացառութեան։ Եւ առնըմէ զատ, իմ անձնական երկարատև փորձառութիւններս ունիմ, որոնք անխախտ ապացոյցներ են ձեռքիս մէջ։

Ի միջի այլոց, Չիփթէլէր չիփթլիկի Կայս. Ապարատանի մէջ 9 տարիներ առաջ պաշտօն վարած ատենս, հաստատած եմ կարագ շինելու կեդրոնախոյս գործիքը՝ անշուշտ բերել տալով այդ գործութեան վերաբերեալ գործիքներ։ Ապարատանը ունէր այն ատեն 30000 ի չափ մաքիներ, 200ի չափ կաթնատու կովեր, և 100ի չափ ալ գոմէշներ։ Կրնաք հաւատալ թէ, կաթ արտադրող այսչափ բազմաթիւ կենդանիներ և միջոցներ երբ հողագէտի մը տրամադրութեան տակ դրուէին, ինչ փորձեր չի կրնար կատարել։ Վսեմ. Մուզաֆֆէր փաշայ, Ընդհ. Տեսուչ Կայս. Ապարատաններու, փափաքելով մեծաքանակ կարագ արտադրել և արտածել, հրաման տուած էր ինծի, առանց բացառութեան բոլոր արտադրուած կաթերը կարագի վերածել. թէև խոնարհաբար նկատել տուած էի առաջին անգամ թէ, մաքիներու կաթէն պատրաստուած կարագը շուտ մը կը ծթոի, կը կծուանայ, և թէ կովու կարագէն տարբեր կ՚ըլլայ. ինչ որ հաստատուեցաւ փորձով, և քիչ վերջը մաքիներու կաթը ամբողջովին պանիր շինելու սահմանեցինք։ Երկրորդ՝ Բարձր. Աբրահամ փաշայի ագարակը առաջին անգամ ըլլալով, հաստատած եմ կրկին, կեդրոնախոյս դրութեամբ կարագի գործարան մը, ուր պատրաստուած կարագը մեծ համբաւ հանած է Պոլսոյ մէջ, և գնահատուած բոլոր high life էն, քիլօն ծախուած է մինչև 60 ղրուշի, իսկ այժմ կը ծախուի 40ի։ Հողագէտ մը աւելի սուղ դեղագիր չի կրնար պատրաստել Սիրելի Տոքդ.ս։ Երբեմն հոն մածուն պատրաստած եմ, որու «քեասէն» 30 ղրուշի ծախուած է, որ հիմա կրնար ձեր յուզումը և բորբոքումը հանդարտեցնել։

Բարձր. Աբրահամ փաշայի ագարակներն, ինծ համար փորձառական դպրոց մ'եղած են, ուր անընդհատ կատարած փորձերուս շնորհիւ, և իմ տրամադրութեանս տակ դրուած ճոխ մատենադարաններու մէջ կատարած ուսումնասիրութիւններովս, ձեռք բերած եմ ըստ կարելւոյն այնպիսի հմտութիւններ, զորս՝ իրր մենաշնորհ միմիայն ձերը ըլլալ կը կարծէք բարեմտօրէն, Սիրելի բարեկամս. և կը յանձնարարէք ինծ, նոյնպէս միամտօրէն, ձեր աշակերտը ըլլալու պատիւն ունեցող Բաօֆ. Սամսոնի գործերը թղթատել։ Սակայն այդ ուսումնասիրութիւններ կը կատարէի ես ճիշդ այն ատեն, հա՞րկ է ըսել թէ, երբ Յ. Յ. Պարոնեան, Խիկարի մէջ դաս կուտար ձեզի(*)։ Անցնինք մեր խնդրոյն սակայն։

Ունդազգիներու պարբերութեան մէջ (2) գիրը տպագրական սխալ չէ, (երես 85... և կամ շատ եփելու են կրաքար (carbonate (de chaux)* պարունակող ջուրի մէջ, որով կեղևնին կը կակուղնայ...)։

Կաղամբ, ծնեբեկ, եւայլն ընդեղէն չեն. ինչպէս կ՚ուզէք հաստատել. ընդեղէն են՝ լուբիա, բակլայ, սիսեռ, եւայլն։ Լաւ աչքէ անցուցէք բուսաբանութեան գրքերը, որ համոզում գոյացնէք։

Պտուղներու մասին տուած պատուէրնիդ աւելորդ է. մենք աւելի կ՚սպասէինք որ, ձեր մանրէագիտութիւնով զգուշացնէիք ժողովուրդը՝ անլուայ պտուղ ուտելէ. թէև առանց ձեր խորհուրդին, և առանց մանրէաբանութիւն կարդացած ըլլալու, ժողովուրդը ինքնաբերաբար այդ նախազգուշութիւնը ի գործ կը դնէ(**)։

Խորովեալ միսերու մասին ալ գրածնիդ ակ-

Տոքդ. Տաղաւարեանի Առողջապահութեան գրքին մէջ՝ երկրագործութեան հետ առնչութիւն ունեցող մասերը բնաւ երբեք սխալ չեն։

(*) Այս տողերը կը գրենք անցողակի, միայն ձեզ յիշեցնելու համար այդ դասերը, զորս ինծէ մոռցած էք։ կրնաք վերստին սերտել։

(**) Չէինք կարծեր որ Տոքդ. Տաղաւարեանի մանրէներն իշամեղուներու չափ խոշորնան պտուղներու մէջ։ Վասն զի՝ վերջապէս, երևակայեցէք անգամ մը, Ազնիւ ընթերցողներ. տանձի, խնձորի և մանաւանդ դեղձի և ծիրանի մեծութիւնը, երևակայեցէք նոյնպէս իշամեղուի (անշուշտ՝ մեր հասկցած հայերէնով, ըսել կ՚ուզեն, Տոքդ. Տաղաւարեան և Սուքիասեան Մելքոն էֆ.ք՝ [illegible]) մը խոշորութիւնը, և հիմա փորձեցէք պնդել թէ, այդ պտուղներու մէջ իշամեղուներ կրնան պահուըտիլ, որ կերուած ատեն բերանը խայթեն, և այնպիսի ուռեցք մը յառաջ բերեն, որ մարդ քիչ ժամանակէն հեղձամահ ըլլայ.... Երանի՛ հաւատացողին. Սիրելի Մելքոն էֆենտիս։

ներու հակասութիւններ են. հասկցողը կը հասկնայ, հարկ չկայ երկարաբանութեան։ Իսկ դալով ձեր վերջի պարբերութեան, ձեր ամենէն մեծ սխալը հոն էր որ, իրը դատաղիրք սահմանած մէկ դործերնիդ, անտարբերութիւնով անկարդներու յանձնած էք արդարութեան համար, ինչպէս կ'ըսէք, ձեր յողուածի վերջաւորութեան մէջ։ Եւ կ'երեւի թէ, այս անդամ ալ ճմլոդ դուդալիութեամբ, ձեր դատի պաշտպանութիւնը կը յանձնէք, ճարահատեալ, Սարքիսեան Մելքոն էֆ.... որ Ֆէնելոնի ծանօթ առակին մէջ դանուած Ագուտին պէս, օտար թռչնոյ փետուրներով զարդարուած.... հրապարակ կը նետուի, և..., բայց մեր խնդիրը։ Եւ եթէ Պատ. Ուսումն. Խարհուրդն ալ լաւ աչքէ անցուցած ըլլար, հաւատացէք որ այդչափ ջերմարկն չը պիտի յանձնարարէր զայն իրը դատաղիրք։ Հրատարակուած գրքի՞մը մասին կատարուած քննութիւն մը ժողովուրդին իրաւունքն է, զոր կը պահանջէ իր հրապարակագիրներէն, և աւելի իրաւունքով երբ այդ հրատարակութիւնը իրը դատաղիրք կը վաւերացուի, և կ'արտօնուի։ Եւ կը ծանրանամ իրաւունքով այս կէտին վրայ, որովհետեւ՝ վերջապէս Տոքդ. Տաղաւարեան իր աշխատասիրութիւնով հանրութեան օգտակար հանդիսանալ կը փափաքի, և հանրութեան մէջ ալ կը դտնուի անշուշտ իրեն համակիր մաս մը, որ այդ օրինակ թերութեանց աչք դոյել կուդ. հաճոյակատարութեամբ, և այդ մասն ալ կրնայ զարդացեալ դատակարդին պատկանիլ. բայց դպրոցներու համար այնպէս չէ։ Անոնք որ կը կարծեն թէ, մենք Տոքդ. Տաղաւարեանի հանդէպ հակակրութիւն մը կը սնուցանենք, շատ կը սխալին. մենք անձնականի հետ դործ չունինք, և արդէն ոչ թէ Տոքդ. Տաղաւարեանի արժանիքը քննադատած ենք, այլ իր Առաջնորդութիւն անուն նոր հրատարակութիւնը, որ թարդմանութիւն մ'է անշուշտ, և դիտական տեսակէտով ամէն սխալ, կը վերադրուին մատեանը հեղինակին, եթէ կուզէք. բայց եթէ ուզուի որ, սխալ վարդապետութիւններ ծափահարելով ընդունուին, մենք կը լռենք մեր վերջին բառը արտասանելով. e pur si muové։

Ղ. ԲՈԼԱՏ

ՀԱՐՏԱՐԱՐԱԿԱՆ

ԹԷ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԵՐԱԿՐԵՂԷՆՆԵՐԸ ՏՈՒՓԵՐՈՒ ՄԷՋ ԿԸ ՊԱՀԵՆ

Պատասխան թիւ 42րդ հարցումին

(Շարունակութիւն տե՛ս թիւ 31)

Բուսեղէն սնունդները երկար ատեն անվնաս պահելու համար, կարդ մը կարեւոր պայմաններ կան, որոնց պէտք է ուշադրութեամբ հետեւիլ։ Ըստ բուսական հատուածքներու կարդաւորութեան։ մաքուր, առանց վիրքի, և ոչ ալ ճմլուած ըլլալու են. պէտք է զանոնք քաղել առաւօտները կանուխ, երբ օդը չոր է, և երբէք քաղուած տեսնը, արեդակին տակ չի թողուր, և պարտէզին դուրս հանուելուն պէս, խիստ պահպանման դործածութեան ձեւանարկել։ Կարելի եղածին չափ դդուշանալու է շուկաները ծաւռուած բանջարեղէններէ դնելէ, որովհետեւ չէք դիտեր որ, ե՞րբ քաղած են զանոնք։ Օր մը առաջ քաղուած բանջարեղէնները, հետեւեալ օրուան երբ մնան կը թուլնան, կը բորբոքին, և հետեւարար ալ անյարմար կ'ըլլան պահուելու։

Անդեղէն նիւթերը կարուին, օդի խոնաւութեան, տաքութեան և մանաւանդ՝ անհունատէս փոքրիկ արարածներու, այսինքն՝ մանրէներու (միքրոպ) ազդեցութեամբ։ Այս մանրադիտակային փոքրիկ արարածները, կը դանուին զմեզ շրջապատող օդին, կամ նոյն ինքն մեր սնունդներուն մէջ. որոնք՝ երբ նպաստաւոր պայմաններու մէջ դտնուին, խիստ սերնդաւորելու կ'սկսին. այս նպաստաւոր պայմաններն ալ, ինչպէս վերը ըսինք, օդը, խոնաւութիւնը և տաքութիւնն են։

Երբ տեղւոյն տաքութեան տասիճանը բարձրանայ (ամենէն նպաստաւոր տաքութիւնը 15 հարիւրորդի — տասնիկրատ — տասիճանն է), երբ, նոյն ատեն օդը փոխարկելոյ կամ խոնաւ է, այդ մանրէները շարժման մէջ մտնելով, իրենց արտադրած կըզկանքներով, քիմիական հակազդեցութիւններ յառաջ կը բերեն, և այսպէսով սննդական նիւթերը կը խանարեն, և հետզհետէ բաղադրութեամբ, կը նեխեն զանոնք։ Առաջին անդամ ըլլալով, մեծանուն Բասթէօր, փոր-

ձով հաստատուեց այս իրողութիւնը. Թէ յօրինուածաւոր մարմիններու խմորումը յառաջ կուգայ, անհունապէս փոքրիկներու ներկայութենէն, երբեք այդ մարմիններու ներքին և ինքնածին աշխատութեան մը արդիւնք չէ, ինչպէս կը կարծուէր հին ժամանակները. և թէ այդ մանրադիտային էակները օդին մէջ կը գտնուին, և անկէ յօրինուածաւոր մարմիններու վրայ կը տարածուին, կը քայքային, կը բաղալուծեն զանոնք, իրենց սնունդը յառաջ բերելու համար, և այսպէս հետզհետէ կը բազմապատկին իրենք ալ, մինչև որ մարմինը ամբողջովին ապականի, քայքայի։ Փորձը շատ դիւրին է կատարել. կը բաւէ միայն, ամենէն աւելի նեխմնէ (հատելու պատագիր) մարմինը, օդի մէջ մխտացող մանրէներու ազդեցութենէն ազատել ոեւէ կերպով. և ատեն այդ մարմինը ընդ երկար պիտի դիմադրէ ամէն խմորումի։ Նոյնպէս, ամէն նեխմնէ մարմին յաւիտենապէս անեղծ կը մնայ, փոշիներէ և մարմնիկներէ զերծ, անդորր օդի մէջ։ Մ. Բասթէօր երկար տարիներ անվթար պահած է, ապակիէ շիշերու մէջ, արիւն և մէզ, որոնք ամենէն աւելի նեխմնէ մարմիններ են։ Այդ շիշերու օդը մաքրած էր ամէն տեսակ մանրէներէ, որոնք՝ ինչպէս ըսինք, միակ պատճառներն են յօրինուածաւոր մարմնոյ խմորման։

Ուրեմն՝ առանց մանրէներու ներկայութեան, խմորում յառաջ չի գար, և այս կերպով ալ անեղծելի նիւթերու պահպանման խնդիրն ալ ճշդօրէն լուծուած կը պատկերանայ մեր առջեւ։ Նեխմնէ մարմիններ երկար ատեն անվթար պահելու համար, պէտք է և կը բաւէ. 1. Այդ նիւթերը մաքրել իրենց վրայ գտնուած նեխիչ սերմերէն. 2, Պահել զանոնք, բացարձակապէս մանրէներէ զերծ մթնոլորտի մը մէջ։

Բայց ինչպէս գործադրել այս պայմանները։ Այդ մարմինները մաքրազտած (stérilisé) օդի մը մէջ պահելու համար, շատ միջոցներ մարդս կրնայ խորհիլ անշուշտ. զոր օրինակ՝ երբ 250—300 աստիճան տաք օդ մը ներմուծենք ամաններու մէջ, բնական է որ, այդ օդի մէջ գտնուած ամէն տեսակ նեխիչ սերմեր սպաննուած պիտի ըլլան, որով և օդը անկարող պիտի ըլլայ խմորում յառաջ բերելու. բայց Մ. Բասթէօր շատ անգամներ աւելի դիւրին և նախնական միջոցի մը դիմած է, և յաջողած է կատարելապէս։ Այսինքն՝ իւր ապակեայ շիշերը պարզապէս զտեալ օդով լեցուցած է. և օդը զտելու համար, շիշերու վրայ հաստատած է մէջը բամպակով լեցուն ապակեայ խողովակներ։ Բամպակը՝ օդին մէջ գտնուած բոլոր փոշիները և մանրէները կը կեցնէ, և այսպէսով միմիայն անդորր օդ կ'իջնայ շիշերուն մէջ։ Ահաւասիկ միջոց մը, որ շատ անգամներ առօրեայ շատ պէտքերու մէջ օգտակարապէս կրնայ շահագործուիլ։

Սնունդները երկար ատեն պահելու միջոցներուն գիտական մասին վրայ այսչափ հակիրճ տեսութիւն մ'ընելէ վերջը, անցնինք գործնականին այժմ, որ ամենէն աւելի ընդհանրացած դրութիւնն, Ապէր անուն Փռանսացի ճարտարապետին հնարածն է, և հաստատուած է հետևեալ հիման վրայ։ Պահելու սահմանուած սնունդները լեցնել մասնաւոր ամաններու մէջ, զորս նեխիչ մանրէներու ազդեցութենէն զերծ պահելու համար, տաքութեամբ այդ մանրէներու սերմերը ոչնչացնել. յետոյ ամանները ամրապէս գոցել, որպէս զի նոր մանրէներու սերմեր չի կրնան ներմուծիլ։

Դրութիւնը շատ պարզ, և ամէն մարդու համար ալ գործադրութեան եղանակը դիւրամատչելի է։ Մեծածախս գործիքներու կամ մեքենաներու պէտք չի կայ, և քիչ մը վարժութեամբ կարելի է յաջողիլ։

Գլխաւորաբար ապակեայ շիշերու և անագօծ երկաթեայ թիթեղ տուփերու (թենեքէ) մէջ կը պահեն սնունդները։ Ապակեայ շիշերը սակայն նախնական պատրաստութիւն չունին. ուստի խօսինք թիթեղէ տուփերու պատրաստութեան վրայ։ Այս տուփերը կ'ըլլան սովորաբար գլանաձեւ, երբեմն ալ պահուելիք նիւթերու ձեւին համապատասխան, տափակ քառանկիւնաձեւ, հակթաձեւ, ևայլն։ Տուփերու պատրաստութիւնը անշուշտ թիթեղագործներու կը պատկանի, և գիտենք անոնք թէ, ինչ եղանակներով դիւրութեամբ կը պատրաստուին այդ տուփերը։ Հոս միայն օգտակար կը սեպենք յիշեցնել թէ, այդ տուփերը փակցնելու համար պէտք չէ գործածել ջրաքլորային թթու (թուզ րուհու), այլ բաւականանալու է միայն «սթարմաչէթ» քսելով։ Եթէ դիւրութեան և արագութեան համար անպատճառ ջրաքլորային թթու գործա-

ծել հարկ ըլլայ, պէտք է փակցուելէն անմիջապէս վերջը կաւիճի փոշիով մաքրել ու ժողընալէս, լուալ և չորցնել, որպէս զի ամէն օտար հոտերէ զերծ մնան սափերը: Իսկ երբ մեծաքանակ պատրաստութեանց համար հաւաքուած սափեր հարկ ըլլայ, այն ատեն պէտք է թիթեղագործութեան վերաբերեալ կարգ մը մեքենաներ գործածել, կանոնաւոր, ածուն, շուտ և ամէնը մէկ չափի վրայ պատրաստելու համար: Թիթեղները ժանգոտած ըլլալու չեն, և այնչափ ուշադրութեամբ և աղէկ փակցնելու է որ, ամենափոքր ծակ մը անգամ չի գտնուի:

(Շարունակելի)

Ղ · ԲՈԼՍ

ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾԱԿԱՆ

ՉԷԶՈՔ ՄԵՂՈՒՆԵՐԸ

Փեթակի մը մեղուներուն ամենէն օգտակարներն են «չէզոք մեղուներ»ը ու գրեթէ միակ աշխատաւորները. այս պատճառաւ է անշուշտ որ կը կոչուին «Գործաւոր մեղուներ» կամ «Գործաւորուհիներ»:

Թուերնին միջակ, մարմիննին ծածկուած է աղուամազերով, գլուխնին եռանկիւնաձեւ. գլխուն վրայ երկու ցցուած խոշոր աչքեր, զատ, ճակատին վրայ ալ փոքր աչքեր ունին, այնպէս որ իրենց տեսողութիւնը շատ կատարեալ է: Երեք ոտք ունին՝ հինգական յօդերէ բաղկացած, որոնց երրորդ յօդերուն ներքին մասը «վրձին»ի մը կը նմանի. այս «վրձին»ը կը ծառայէ ծաղկանց սերմնափոշին ժողվելու, և կամ մեղուն անով իր վրայ կը մաքրէ:

Վերջին ոտքերու զոյգի կողմը կը գտնուի «կողով»ի նման խոռութիւն մը, ուր մեղուն կը հաւաքէ սերմնափոշին ու ակնամոմի (propilis): Գործաւորուհիները միեւնոյն փեթակին պատկանող մեղուները կը պաշտպանեն, բայց իրենց խայթոցներով պաշտօն ունին օտար մեղուները ջնջելու:

Այս չէզոք մեղուներէն ոմանք մեղր կը ժողվեն կամ մոմ կը պատրաստեն, ուրիշներ նորածինները կը խնամեն ու կը կերակրեն, ուրիշներ բնակարանը (փեթակ) կը մաքրեն, կը հովահրեն կամ թշնամիի մը յարձակման դէմ կը պաշտպանեն. ասոնց իւրաքանչիւրին վրայ քիչ մը պիտի խօսինք:

ՄՈՄԱՐԱՐՆԵՐԸ. — Փոքր չէզոք մեղուներ են՝ որոնք պաշտօն ունին փեթակին մեղրախորիսխները շինելու. մեղրախորիսխները պիտի ընդունին մայր մեղուին ածած հաւկիթները կամ մեղրը, որ մեղուներուն ձմրան պաշարն է: Մոմարարները իրենց փորի օղակներուն տակ ունին մոմ արտադրող գեղձեր, այսինքն՝ ակնգանման մարմիններ, որոնք նիւթ մը կ'արտադրեն. այս նիւթը կը կոչուի «մոմ» կամ աւելի լաւ է ըսել «մեղրամոմ»: Մոմարարները այս նիւթով կը շինեն վեցանկիւնաձեւ բջիջներ, կազմած մը որ՝ «խորիսխ» կը կոչուի. այս խորիսխները «մեղրախորշ» կը կոչուին եթէ մեղր պարունակեն, իսկ «ձագարան» եթէ մայր մեղուն իր հաւկիթները հոն զետեղած է:

Մոմարար մեղուները իրենց սնունդը կ'առնեն բոյսերէ. այս սնունդը մարմնոյն մէջ հրջան կ'ընէ ու վերջապէս անկէ մաս մը փորին մէջ կը ժողվուի. մեղուներն ալ իրենց ոտքերուն շնորհիւ մոմը գեղձերէն դուրս կը հանեն, բերաննին կը տանին ու կ'սկսին իրենց յատկացած բնավայրին ձեղունէն բջիջները շինել. եթէ մեղրամոմը հատնի, շուտ մը կը թռի կ'երթայ մոմ պատրաստելու. անմիջապէս ուրիշ մը կուգայ առաջինին գործը շարունակել, և այսպէս շարունակաբար:

Երբ խորիսխները շատ մը շինուած և աւարտած են, ուրիշ մեղուներ ծառերու պըտուղներէն «ակնամոմ» կոչուած խիժային նիւթը կը հաւաքեն, որով բջիջներու մէջը կը ծեփեն, ծակերը կը գոցեն, թշնամիներու դէմ պատնէշներ կը կանգնեն, եւայլն:

ՀԻՒԹԱՔԱՂ ԿԱՄ ՄԵՂՐԱՔԱՂ ՄԵՂՈՒՆԵՐ. — Եթէ պտոյտի մը համար պարտէզի մը կամ մարգագետնի մը մէջ գտնուիք, հոն պիտի տեսնէք շատ մը մեղուներ՝ որոնք մէկ ծաղիկէ միւս ծաղիկ կը թռին. ասոնցմէ մէկուն հետեւելու ձանձրոյթը առէք, պիտի դիտէք որ մեղուն նոր բացուելիք ծաղիկ մը քովը հասնելուն պէս, իր ոտքերով ծաղկին թերթիկները կը զատէ պսակէն, իր գլուխը կը ծռէ ու ծծոցը ծաղկին մէջ կ'երկնցնէ. յետոյ ուրիշ ծաղիկ մը վրայ կը թռի բզզալով ու նոյն գործողութիւնը կը կրկնէ և վերջապէս փեթակ կը դառնայ: Այս ծաղիկներէն զգուշութեամբ հատ մը ժողվեցէք այն պայ-

մանաւ որ դեռ մեղու մը այցելած չըլլայ ու թերթերը բացէք, ծաղկին յատակը պիտի նշմարէք փոքրիկ փայլուն հեղուկի կաթիլ մը ուրկէ քիչ մը լեզունուդ վրայ առնէք, անոյշ համ մը պիտի զգաք։ Այս հեղուկը որ «նեկտար» կը կոչուի, կը ծառայէ մեղրի պատրաստութեան. ծաղիկներու նեկտարը հաւաքող մեղուները կը կոչուին «հիւթաքաղ» կամ «ծաղկաքաղ» մեղուներ։

Երբեմն մեղուները ծաղիկներ չեն գտներ, բայց միշտ մեղր կը պատրաստեն ծառերու «մեղրային» կոչուած հիւանդութեամբ անուշցած տերեւներու մակերեւոյթը և կամ լուիճներու մարմնէն ծորած շաքարահամ հեղուկը ծծելով։ Վերջապէս կրնայ ըլլալ որ ծաղիկները բոլորովին պակսին. այս պարագային մէջ կարելի է տալ մեղուներուն իբր սնունդ շաքարային նիւթեր, որոնցմով դարձեալ մեղր կրնան պատրաստել։

Մեղրի յատկութիւններու և գործածութիւններուն վրայ երկարօրէն պիտի խօսինք ուրիշ առթիւ։

Մեղուներու խումբ մ'ալ պաշտօն ունի ծաղիկներու սերմնափոշին ժողվել. ասոր համար մեղուները ծաղկին մէջ կը մտնեն, իրենց մարմինը սերմնափոշիով կը ծածկուի. վրձիններով այդ սերմնափոշին կը ժողվեն կողովներուն մէջ ու փեթակ կը վերադառնան։ Հոն դայեակները այսինքն փոքրիկները խնամողները այդ սերմնափոշին կ'առնեն ու անով ձագուկները կը սնուցանեն։

ԽՆԱՄԱԿԱԼՆԵՐ ԿԱՄ ԴԱՅԵԱԿՆԵՐ. — Ասոնց պաշտօնն է փոքրիկները դաստիարակել, սերմնափոշիով զանոնք սնուցանել, անոնց մարմինը մաքրել ու իւրաքանչիւրին սեփականուած պաշտօնը սորվեցնել։ Եթէ փեթակին մէջ թշնամի մը գայ նոյն իսկ պատրաստ են իրենց կեանքը զոհել ձագուկները պաշտպանելու համար։

Խնամակալներն են դարձեալ՝ որք մայր մեղուին բոլոր պէտքերը կը հոգան և զայն կը պաշտպանեն։

ՏԱՆՏԻԿԻՆՆԵՐ ԿԱՄ ՄԱՔՐՈՂՆԵՐ. — Ասոնց պարտքն է կարելի եղածին չափ փեթակը մաքուր պահել. ուրիշներուն աղբը դուրս կը հանեն, մեռածներու դիակները կը նետեն կամ եթէ կռիւէ մը վերջ շատ դիակներ գտնուին, շուտ զանոնք ականամամի տակ կը ծածկեն։ Երբ ձագուկները չափահաս ըլլան ու բջիջներէն դուրս ելնեն, անմիջապէս բջիջները կը մաքրեն։

Շատ զարմանալի է նաեւ դիտել տօթագին օրերը փոքրիկ մեղուներ, որոնք փեթակին դրան առջեւ թեւատարած կեցած անընդհատ իրենց թեւերը կ'երերցնեն ներսը զովացնելու համար։

ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐ. — Վերջապէս փեթակին դրան երկու կողմերը միշտ մի քանի մեղուներ պահապանի պաշտօնով կը գտնուին, որոնք ներս մտնող մեղուները կը քննեն հոտառութեամբ, և դիւրաւ կրնան ճանչնալ օտար մեղու մը, որովհետեւ միեւնոյն փեթակի մեղուները մասնաւոր հոտ մը ունին, ինչպէս շատ մը գիտուններ կը կարծեն ու կը հաւատան։ Եթէ ներս մտնող մեղուն օտար մ'է, պահապանները խայթոցով զայն կը մեռցնեն. եթէ բազմութեամբ գան, պահապանները թշնամիին հետ կը կռուին օգնութեան կանչելով փեթակին միւս մեղուները։

Կը տեսնենք որ այս մեղուները գրեթէ ամենակարեւորներն են և միակ աշխատողները. յառաջիկայ յօդուածով մը պիտի խօսինք մեղուներուն ծնունդին ու աճման մասին։

Ռոտոսթօ Մ. Կ. ՄԱԼԱՔԵԱՆ

ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն տես Թիւ 31)

Աշնան, երբ գետնախնձորի շաղղահատերը, որոնք՝ ինչպէս գիտենք, լոլիկի (տօմաթէս) կը նմանին, հասունցած կերեւին, իրենց ցօղուններով մէկտեղ կտրելով, շտեմարանին մէջ չոր տեղ մը չուաններու վրայ կախելու է. բայց այնպիսի տեղ մը, որ ձմրան ցուրտն չի զգացուին. Թողելու է այսպէս, մինչեւ յունվարի վերջերը, որպէս զի կամաց կամաց իրենց կատարեալ հասունութիւնը առնան։ Այդ ատենները, մեծկակ աման մը մէջ ջուր կը լեցնեն, շաղղահատերը իրենց ցօղուններուն վրայէն փրցնելով, այդ ջուրին մէջ կը նետեն, և կ'սկսին ձեռքով ճզմել։ Ամանին մէջ դրուած ջուրը պէտք է թեթեւ մոխիր ջուր ըլլայ, և կամ աւելի աղէկ, 1 քաշ ջուրին 5 դրամի չափ «սօտա» դնել, որպէս զի հունտերուն բոլորտիքը գտնուած կպչուն միսերը դիւրաւ բաժնուին։ Այսպէս լաւ մը ճզմելէնէդ վերջը, 5—6 ժամ թողելու

է. յետոյ ջուրը լաթ մը մզելով, հունտերը առնելու և կրկին ջուրի մէջ լեցնելու է. եթէ տակաւին կպչուն մասերը լաւ մը չեն զատուած, ջուրին մէջ կրկին խառնելու է քիչ մը «սօտա»։ Մէկ քանի ժամ վերջը լաւ մը լուալով, նորէն լաթէ մը անցնելով, մաքուր ջուրի մէջ լեցնելու է, և մինչև որ կատարելապէս մաքրուին, մէկ քանի անգամներ աղէկ մը լուալու է, ուրկէ յետոյ լաթի մը վրայ տարածելով չորցնելու է։

Տաք երկիրներու մէջ, գետնախնձորի չաղղահատերը շուտ հասուննալով, ամրան մէջ՝ (անշուշտ կանուխ հասնող տեսակները) ցողուններուն վրայէն կը փրցնեն, ամանի մը մէջ կը ճզմեն, և կը թողուն այսպէս, մինչև որ հունտերուն բոլորտիքի միսերը նեխին. այն ատեն վերը յիշուած եղանակով մէկ քանի անգամներ կը լուան, հունտերը կը զատեն, կը չորցնեն զով տեղ մը, և կը պահեն մինչև ցանելու ժամանակը։ Յաջողութեան գլխաւոր պայմանը, չաղղահատերուն լաւ հասունցած ըլլալն է։ Հակառակ պարագային, կամ հունտերը ամենևին չեն ծլիր, և կամ անոնցմէ ելած տունկերը տկար և աղագուն կ՚ըլլան։

Մարտի սկիզբները, և կամ փետրվարի վերջերը, լաւ խաւիղ (եաստըք) մը կը պատրաստեն. որուն յատակը ձիու աղբով աղէկ լեցուած ըլլալ պէտք է, որ տաք մնայ. և հունտերը կը ցանեն մէջը, և որպէս զի՝ իրարմէ հեռու լինան, մէկին երկու հաշւով, հունտերուն հետ բարակ աւազ կը խառնեն և այնպէս կը ցանեն։ Երբ օդերը ցուրտ ըլլան, գիշեր ցերեկ վրանին ծածկած պահելու է, և աղէկ օդերուն ալ, ցերեկները վրանին բանալու է, բայց գիշերներըը միշտ ծածկած պահելու է։ Երբ խաւիղի մէջ շուտ հասցընել կ՚ուզէք, այն ատեն պէտք է վերջին սառուցումները անցնելէն յետոյ ցանել. այսինքն՝ ապրիլի մէջերը, ուղղակի տնկարանի (ֆիտանլըք) մը մէջ։

Երբ տունկերը 10 հար. մէթր բարձրութեան հասնին, և մանաւանդ տակաւին տակերնին ելունդ չի կապած, պէտք է տեղերնուն հանել և այլուր տնկել։ Այս պարագային՝ պէտք է թեթև և փխրուն հող մը ընտրել, որ ըստ բաւականի աղբուած ըլլայ, և կրկին տնկել հոն, գետնախնձոր տնկելու սովորական հեռաւորութեամբ։ Այս գործողութիւնը կատարելու համար, կէս օրուան աշխատութեան բաւելու չափ տունկ թաց լաթով մը, կողովի մը մէջ դնեն. գործաւոր մը բահով կամ բրիչով փոսիկներ կը բանայ, ուրիշ մը, այդ փոսիկներուն մէջ կը զետեղէ, գրեթէ հորիզոնական դիրքով 2—3 տունկ մէկէն. այնպէս որ, ծածկուելէն վերջը հազիւ թէ տունկերուն ծայրերը դուրս մնան։ տունկերուն վրայ ծածկելէն վերջը. թեթև կերպով ձեռքով զարնելու է վրան, որ արմատներուն փակի։

Տնկելու գործողութիւնը կատարելու է ամպամած օր մը՝ առաւօտուն կանուխ։ Տընկուելէն վերջ եթէ անձրև չի գայ, պէտք է ջրել։ Ելունդներու մինչև հասունցած ատեն, գետնախնձորի սովորական մշակութեանց ալ պէտք է խնամել, այսինքն՝ բահել, քաղհանել (խոտերը մաքրել) և թմբել։ Երբ գետնախնձորի սերմանումը կանուխ կատարուի, և հունտերը աղէկ հասունցած ըլլան, բերքերը բաւական առատ կ՚ըլլայ, և ելունդները մինչև 100 դրամ ծանրութեան կրնան հասնիլ. և երկրորդ տարին, թէ բերքը աւելի առատ կ՚ըլլայ, և թէ ելունդները աւելի խոշոր։ Այս կերպով կարելի է թէև ընդարձակ մշակութեան համար սերմանումը գործադրել. բայց աւելի ձեռնաշխատութիւններ պահանջելուն, մշակութեան ծախքերը կը շատնան, և հետևաբար ալ միջոցը իբր խնայողական չի նկատուիր։ Երբեմն տարիներ կ՚ըլլան, ուր գետնախնձորները շատ քիչ բերք տալով, կարելի չըլլար անոնցմէ իբր հունտ՝ տնկելու համար զատել, այն ատեն ապահովաբար սերմանումը կարելի է գործածել։ Եթէ սերմանումով յառաջ բերուած գետնախընձորի տունկերը առանց տեղերնին փոխելու, ցանուած տեղերնին ձգուի. առաջին տարուան ելունդները շատ փոքր կ՚ըլլան, և իրենց վերջնական մեծութեան կը հասնին երկրորդ տարին, և ոմանք ալ մինչև երրորդ տարին։

Ինչպէս ըսինք, այսպէս սերմանումով կարելի է նոր նոր տեսակներ, և տարբեր հողերու յարմար գետնախնձորներ յառաջ բերել, որ առաւելութիւն մ՚է։

(Շարունակելի)

Դ. ԲՈԼԱՏ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ Ա. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ՀԱՃՈՅՔ ՄԸ

ՈՐ ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՏՃԱՌԷ

Ճշմարիտ հաճոյքն այն է որ, ախորժելի ժամանց մը ընծայելով հանդերձ, առողջութեան ալ մեծապէս կ'օգնէ: Ներկայ դարուս մէջ հաճոյքի նիւթերը բազմաթիւ են. սակայն զարգացած ազգեր ամենէն աւելի ԹԷՅին նախապատուութիւն կուտան, անոր համար որ, այս թանկագին բոյսին ամենածանր յոգնութիւնները շուտով կ'անցնէ և նոր կորով կը ներշնչէ, մարդուս ձգած աշխատութիւնը վերսկսելու: Ձմեռը արիւնը տաքցնելով, մարմինը ցուրտին դէմ կը պաշտպանէ՝ ամառն ալ զովութիւն ընծայելով, շատ մը հիւանդութեանց առաջքը կ'առնէ: Խնամով պատրաստուած գաւաթ մը թէյը, նոյնչափ մաքուր ջուրի հաւասար սնունդ կը պարունակէ և իր անբաղդատելի ազնուութեամբ կատարեալ նախախնամութիւն մըն է մարդկութեան համար: Սակայն աւա՜ղ որ ԹԷՅ անուամբ ծախուածներու մեծագոյն մասը խարդախուած ըլլալով, զուրկ են այս առաւելութիւններէն և զանոնք ճանչնալն շատ դժուար է, ուստի անոնք որ կը փափաքին ԸՆՏԻՐ, ԱՆԽԱՐԴԱԽ և միանոյն ատեն ԱԺԱՆ թէյ խմել, պէտք է Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ և Յ. ԽՍԱԳՈՒԼԵԱՆ ԸՆԿԵՐՑ թէյերը գործածեն. ուշադրութեամբ փնտռելով անոնց անունն ու մականիշը տուփերու վրայ: Որովհետև թէյի այս մեծ վաճառատուն, իւր երկարամեայ փորձառութեամբ, արեւելեան երկիրներէ մեծաքանակ թէյ արտածելուն և ահագին ապրանքներ սպառելուն շնորհիւ, միշտ անխարդախ թէյ կը ծախէ ԱՆՄՐՑԵԼԻ գիներով: Ընկերութեան Կեդրոնատեղին է Կ. Պոլիս, Ճէլալ Պէյ խան, թիւ 10:

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆԸ կը ծանուցանէ թէ Մանկավարժական Քերականութեան Գ. մասը տպագրութեան յանձնուած է:

Մայսթերսչաֆթ Սիսթէմի Գաղղիերէն մասի ԺԱ. տետրը հրատարակուած է և բաժանորդագրութիւնը փակուած:

Գին 12 տետրերու 25 ղրուշ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Պոլսոյ եւ Գաւառաց համար

Հանրագիտակ տարեկան	50 ղրշ.
» Վայելչազարդութեան բաժինով	80 »
Հանրագիտակ միայն Վայելչազարդութեան բաժինն	60 »
Հանրագիտակ Վայելչազարդութեան բաժին գունաւոր եւ մեծադիր 36 պատկերներով	110 »

Արտասահմանի համար

Հանրագիտակ տարեկան	15 Ֆր.
» Վայելչազարդութեան բաժինով	20 »
Հանրագիտակ միայն Վայելչազարդութեան բաժին	16 »
Հանրագիտակ Վայելչազարդութեան բաժին գունաւոր եւ մեծադիր 36 պատկերներով	25 »

ՀԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ ՎԱՅԵԼՉԱԶԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԻՆ

Դ. ԲՈԼԱՏ

Խմբագրապետ Հանրագիտակ Հանդէսի

թիւ 19 Էսկի-Զապթիյէ

Կ. Պոլիս

Տէ՛ր.

Գնահատելով Ձեր հանրօգուտ ձեռնարկը, հաճեցէք զիս բաժանորդ արձանագրել Թերթիդ վայելչազարդութեան բաժնին . . . .
և . . . .
. . . .

Ստորագրութիւն
(Ընթեռնլի)

1898

Բնակութեան տեղ

Հասցէ

Ա Զ Դ

ՄԵՐ ՀԱՍՑԷՆ

Կը խնդրուի Թերթիս հետ առնչութիւն ունեցող ամեն անձերէ (գործակալ, բաժանորդ, ևն.) որ բարեհաճին իրենց թղթակցութիւնները ուղղել հետևեալ հասցէին, ԱՌԱՆՑ ՈՒՐԻՇ Ո ԵՒ Է ՄԻՋՆՈՐԴԻ. Հակառակ պարագային, եթէ անպատեհութիւններ տեղի ունենան, ամեն գանգատ անլսելի մնալով, պատասխանատու չենք ըլլար։

درعلیه‌ده بغچه قپوسنده اسکی ضبطیه‌ده
صوباجی پارسغ افندینك ۱۹ نومرولی دکاننده
«مجموعهٔ علوم» غزته‌سی محرری (پولاد) افندی‌یه

Հ. Պոլատ Գլխաւոր-Խմբագրապետ
«ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ»

19. Էսկի-Զապթիյէ, Պահչէ-Գափու
Ստամպոլ

H. Polad Rédacteur en chef du journal
"HANRAKIDAK„
Chez M. Parsegh Hazarossian
19 Rue Eski-Zabtié Bahdjé-Kapou. 19
Stamboul

ՄԵԾ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԴԵՂՕՐԷԻՑ

Լ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ ԵՒ Ս. ԷՄԻՐՋԷ

Կ. ՊՈԼԻՍ ՖՆՏԲԼԵԱՆ ԽԱՆԻ ՏԱԿ ԹԻՒ 3

Սոյն վաճառատուն պատրաստ է մատակարարել մեծ ու փոքր քանակութեամբ՝ ամեն տեսակ Թարմ դեղօրայք. վիրաբուժական գործիքներ, Անգղիական և Գաղղ. պատրաստ դեղեր, գօնեակներ, գինիներ և հանքային ջուրերու մեծ մթերք մը, յարմար գներով։ Լ. Արսլանեան և Ս. Էմիրզէ Ընկերութիւնը երկար ատեն անձնական փորձառութիւններ ունին։ Ամեն ջանք և աշխատութիւն չեն խնայեր իրենց յաճախորդներն գոհացըներու համար, մանաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք գաւառաց համար, որոնց կը ղրկեն դեղօրայք, ամենայն արագութեամբ, Թարմ և մատչելի գներով։

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿԻ

Այնթապ — Գարեգին էֆ. Պօղարեան
Ատա-բազար — Ստեփան էֆ. Սափրիչեան
Արաբկիր — Գ. Տէվչճեան էֆ.
Էրզրում — Եղ. էֆ. Տ. Ազարեան
Թէհրան — Կարապետ էֆ. Բաբարեան
Իզմիր — Կարապետ էֆ. Մալճճանեան
Իզմիտ — Աբրահամ էֆ. Կ. Կտաւճեան
Մալկարա — Վ. Մանուկ էֆ. Զօլաքեան
Խարբերդ — Խոսրով էֆ. Բէշիշեան
Թրէպոլի. — Գալուստ էֆ. Գըլըճեան
Սինոպ. — Յ. էֆ. Պետրոսեան
Կիրասոն. — Արմենակ էֆ. Սօմունճեան
Մարաշ — Արժ. Տ. Յովհաննէս քահանայ Վարժապետեան
Մանչեսթր. — Յակոբ էֆ. Բոլատեան
Պանտրմա. — Արմենակ էֆ. Ս. Մսերեան
Սըվազ. — Յ. էֆ. Գարակէօզեան
Տրապիզոն. — Սահակ էֆ. Էթմէքճեան
Կէլիպօլու — Յովսէփ էֆ. Տէր-Յովսէփեան
Մանիսա. — Մկրտիչ էֆ. Էրկանեան
Աֆիոն-Գարա-Հիսար. — Արտաշէս էֆ. Հալէպլեան

Հանրագիտակ կը ծախուի ամեն լրագրավաճառաց քով, մանաւորաբար
Մագրի-Գիւղ, Պօղոս էֆ. Աղնաւորեանի խանութը։
Գատը-Գիւղ, Լեւոն էֆ. Զպուքճեան Դեղարանը։
Բերա, Մեծ փողոց Գառնիկ էֆ. Կիւլէրեանի խանութը։